

LA REPRESENTACIÓ PROCESSAL DE LES PARTS EN ALGUNES FONTS CATALANES DELS SEGLES XIII I XIV

María Encarnación Gómez Rojo
Universitat de Màlaga

La representació de les parts en el procés¹ ha estat objecte d'alguns treballs que, amb alguna excepció,² no han incidit,³ o ho han fet solament de biaix,⁴ en l'àmbit geogràfic i temporal que ara, específicament, constitueix el meu objecte d'estudi, raó per la qual en aquesta col·laboració⁵ pretenc fer una sinopsi dels re-

1. Sobre la història de l'organització judicial catalana i les temàtiques connexes, vegeu, amb caràcter general, Jesús LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña* ("corts, veguers, batlles"), Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1966; Víctor FERRO POMÀ, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987; Josep Maria SALRACH I MARÈS, «Prácticas judiciales, transformación social y acción política en Cataluña (siglos IX-XIII)», *Hispania*, núm. LVII (1997), p. 1009-1048. Serveix per a aclarir d'entrada molts conceptes, Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, Víctor FERRO POMÀ i Josep SERRANO DAURA, *Història del dret català*, Barcelona, Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 2001.

2. Vegeu Víctor MATA i VENTURA i Marià HISPANO i VILASECA, «Origen i evolució de les organitzacions de procuradors dels tribunals de Barcelona; procés constitutiu i incorporació dels seus membres. Segles XIII-XVIII», *Ius Fugit*, núm. 12 (2005), p. 303-335.

3. A tall d'exemple, vegeu Sara Díez RIAZA, *La procuraduría*, amb pròleg de José Granados Weil, Madrid, Universidad Pontificia de Comillas, 1997. A pesar d'un títol tan ambiciós i que és un treball digne perquè procedeix de la tesi doctoral de Díez Ríaza, no dedica ni una sola línia al dret històric català.

4. Vegeu l'excel·lent i molt documentat treball de Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX): Comandes de Miravet, d'Orta, d'Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i d'Entença*, Barcelona, Pagès, 2000, 2 vol.; en concret, fa referència als procuradors el vol. II, p. 1079-1081.

5. Em sumo, amb un sincer agraïment cap als seus organitzadors, al merescut i una mica tardà homenatge en terres catalanes al professor Jesús Lalinde Abadía (1920-2007), insigne figura com a docent —va ocupar les càtedres d'Història del Dret Espanyol de les universitats de La Laguna, Sant Sebastià, Saragossa i Barcelona— i com a investigador —amb una producció científica amb moltes línies d'investigació diferents, entre les quals cal destacar les que es refereixen als aspectes relatius a la consideració de la història del dret com a ciència en la seva doble dimensió històrica i jurídica alhora, la història institucional i la història del dret penal, processal i privat, juntament amb la seva magnífica manualística. És obligatori fer referència a diversos treballs seus, entre molts altres

quisits i les característiques específiques d'aquesta figura dintre d'algunes fonts del dret històric català partint de la conceptualització lingüística de la paraula

altres: el resum de la seva tesi doctoral, titulada *La institución virreinal en Cataluña (1479-1716)*, Barcelona, Facultad de Derecho, Secretaría de Publicaciones de la Universidad de Barcelona, 1958; «El concepto de propiedad en el derecho histórico español», a *VI Congreso Internacional de Derecho Comparado*, Barcelona, Instituto de Derecho Comparado, 1962, p. 7-22; «Los gastos del proceso en el derecho histórico español», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. XXXIV (1964), p. 249-416; *Capitulaciones y donaciones matrimoniales en el derecho catalán*, Barcelona, Imprenta Altés, 1965; «El “curia” o “cort” (una magistratura medieval mediterránea)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. IV (1967), p. 169-294; *El régimen virreino-senatorial en India*, Madrid, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1967; «Ensayo de tipología orgánica de la Administración superior en la historia de España», *Annali della Fondazione Italiana per la Storia Amministrativa* (Milà: Giuffrè), núm. 4 (1967), p. 9-34; «La consideración jurídica de las aguas en el derecho medieval hispánico», *Anales de la Universidad de La Laguna - Facultad de Derecho*, núm. VI (1968-1969), p. 1-51; *Iniciación histórica al derecho español*, Barcelona, Ariel, 1970 (2a ed.: 1978; 3a ed.: 1983; 4a ed.: reformada amb una selecció de textos històrics a càrrec de Sixto Sánchez-Lauro, 1989; i 5a ed.: 1998); *Derecho histórico español*, Barcelona, Ariel, 1974 (2a ed.: 1981; 3a ed.: 1983; 4a ed.: 2001); «Hacia una historia paralógica del derecho», *Historia. Instituciones. Documentos*, núm. 4 (1977), p. 317-353; *La Corona de Aragón en el Mediterráneo medieval (1229-1479)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1979; *La Administración española en el siglo XIX puertorriqueño (Pervivencia de la variante indiana del decisionismo castellano en Puerto Rico)*, Sevilla, CSIC, 1980; *El derecho en la historia de la humanidad*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1982 (2a ed.: 1988; 3a ed.: 1991); «La indumentaria como símbolo de discriminación jurídico-social», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LIII (1983), p. 583-601; «España y la monarquía universal (en torno al concepto de estado moderno)», *Quaderni Fiorentini per la Storia del Pensiero Giuridico Moderno*, núm. 15 (1986), p. 109-166; «La iushistoriografía española y Europa en el umbral del siglo XX», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LVI (1986), p. 977-994; *Las culturas represivas de la humanidad (h. 1945)*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 1992. Tots aquests treballs han fet de Lalinde un dels més egregis representants de la historiografia jurídica contemporània a l'Estat espanyol. Vegeu l'elogi de l'homenatjat que, amb motiu del seu cessament en les tasques acadèmiques docents, va fer Josep Maria FONT I RIUS, «Jubilación del profesor Don Jesús Lalinde Abadía», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LVI (1986), p. 1147-1148. Vegeu, a més a més, Josep Maria FONT I RIUS, «Semblanza», a Aquilino IGLESIA FERREIRÓS (dir.) i Sixto SÁNCHEZ-LAURO (ed.), *Centralismo y autonomismo en los siglos XVI-XVII: Homenaje al profesor Jesús Lalinde Abadía*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1989, col·l. «Homenatges», p. 11-26. I vegeu també Manuel J. PELÁEZ, Ralph NELSON et al., *Papers in Public Law, Public Legal History, Natural Law and Political Thought: Estudios en homenaje al profesor Jesús Lalinde Abadía*, Barcelona, Universidad de Málaga, Facultad de Derecho, Cátedra de Historia del Derecho y de las Instituciones, 1992, que conté les col·laboracions de més d'una vintena de reconeguts professors de diverses universitats europees i americanes. La consideració de Peláez envers Lalinde queda reflectida en el pròleg d'aquest volum: «El profesor Jesús Lalinde Abadía es el más señero discípulo de la escuela del Dr. Josep Maria Font i Rius y uno de los personajes más destacados y de mayor relieve internacional de la historiografía jurídica de nuestro siglo» (p. v). Més endavant, Peláez incideix en la faceta humana de Lalinde i afirma que «en el trato personal, el Dr. Lalinde no es el hombre engolado de soberbia, avasallador y distante por el peso de la púrpura. No es un catedrático a la antigua.

*procurador*⁶ i entenen que el paper del procurador no és solament la representació en sentit físic de la persona representada, atès que es requereix la seva presència per a la realització de certs tràmits jurídics, sinó que també ha de comprendre's inclosa en aquest terme l'assistència tècnica del procurador tant a l'advocat, en defensa dels interessos d'un client comú, com al mateix client (representat), a qui ha d'aconsellar. És a dir, cal establir una diferència entre la procuradoria com a institució processal i la procuradoria com a ofici o professió jurídica.

Centrant-me ja en l'àmbit geogràfic proposat en el títol, sembla que, pel que fa estrictament a Catalunya, l'Usatge 84⁷ admetia que la part encomanés el

---

Es la persona agradable, sencilla, ecuaníme, cumplidora y realista, que ama su profesión, que atiende a quienes se le acercan, que no desprecia ni siquiera al torpe, al ignorante, que no trasluce en su fuero externo las preocupaciones que a otros podían agobiarles o quitarles el sueño. Me asombró el desapego que tiene de lo material, el que sepa vivir con lo estrictamente necesario, que tenga un comportamiento exquisito y discreto en la mesa, que racionalice el gasto público, que nunca haya solicitado una peseta de más a la Administración para asistencia a cursos, congresos, oposiciones, etc., que viajara en medios económicos de transporte [...]. Prudente en sus observaciones políticas, en la práctica del deporte actúa como un verdadero Lord inglés; atento observador de los acontecimientos cotidianos, es difícil ideológicamente de ser ubicado porque se trata de una personalidad tan rica y llena de matices, que escapa a cualquier encasillamiento o simple definición pasajera, que sería impropia de realizar en una ocasión como ésta» (p. XII). I M. Peláez acaba amb una declaració d'intencions: «El propósito que preside este homenaje no ha sido otro que el de dejar constancia de la dimensión europea y mundial de la obra de Lalinde [...] Lalinde es un personaje de la cultura jurídica europea y consecuentemente ha de quedar reflejada esta dimensión no fugaz de su obra científica con unos escritos en su memoria venidos de los países de tradición occidental más significados» (p. XIII). D'altra banda, vegeu sobre Lalinde, entre altres treballs més recents, Josep Maria FONT I RIUS, «*In memoriam*: Jesús Lalinde-Abadía», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXXVII (2007), p. 986-987, i, molt recentment, la biografia feta per Sixto SÁNCHEZ-LAURO PÉREZ, «Jesús Lalinde Abadía (1920-2007)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico de juristas españoles, portugueses y latinoamericanos (hispánicos, brasileños, quebequenses y restantes francófonos)*, vol. II, tom II (que és el número 3 de la col·lecció), Saragossa i Barcelona, 2008, p. 439-443, núm. 1962.

6. Procurador és, segons la REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*, 22a ed., Madrid, Espasa Calpe, 2001 (consulta en línia), la «persona que en virtud de poder o facultad de otra ejecuta en su nombre algo»; parlant de dret, és el «profesional del derecho que, en virtud de apoderamiento, ejerce ante juzgados y tribunales la representación procesal de cada parte». I, segons María MOLINER, *Diccionario de uso del español: Edición abreviada*, Madrid, Gredos, 2008, p. 154, és la «[p]ersona que, con poder de otra, ejecuta en su nombre una cosa. Persona con título que le habilita para ello, que representa ante los tribunales a cada interesado en un juicio o causa».

7. La cita és de l'edició de Ferran VALLS I TABERNER, *Los Usatges de Barcelona: Estudios, comentarios y edición biligüe del texto*, amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez, Barcelona, PPU, 1984, p. 96.

plet al seu causídic, si bé el text que regula amb molts detalls la figura del procurador és els *Costums de Tortosa*,⁸ que distingeixen clarament dos supòsits i expliciten que, en els judicis i els actes judicials, els litigants i els interessats, respectivament, podien intervenir personalment o per mitjà d'una altra persona. En aquest últim cas, si el representant acreditava conforme al dret que disposava d'un previ mandat exprés solemne d'aquell a qui representava, el representant es denominava *procurador*, i si ho feia per voluntat pròpia i sense el consentiment del litigant a qui tractava de representar, s'anomenava *defensor*. Ambdues figures eren auxiliars importants de l'Administració de justícia, si bé no formaven part dels tribunals.

Segons els citats *Costums de Tortosa*, el procurador era qui administrava negocis aliens per encàrrec de l'amo.⁹ A aquest efecte, els plets eren negocis aliens, i els *Costums* designaven amb el nom de *senyor del pleyt* el representant de la part demandada en el procés des de la contestació de la demanda.¹⁰ Aquesta denominació no implicava en principi la idea d'adquisició dels drets litigiosos, ja que la decisió definitiva d'absolució o de condemna del procurador beneficiava o perjudicava solament aquell a qui representava.¹¹

En qualsevol cas, la intervenció del procurador en el procés no era obligatòria, i depenia de la voluntat del litigant valdre's d'aquest intermediari o dur el plet per si mateix,¹² si bé en els procediments penals no era possible la representació per mitjà d'un procurador, ja que les parts havien de comparèixer personalment.¹³ En tots els altres plets, sí que era possible la representació per mitjà d'un procurador, i tant l'actor com el demandat podien nomenar un o més procuradors per al mateix plet, individualment o mancomunadament,¹⁴ per un període de temps fix o indeterminat fins a la conclusió del plet,¹⁵ abans de la contestació de la demanda o un cop complet aquest tràmit i en qualsevol estat

8. Vegeu Jesús MASSIP I FONOLLOSA (ed.), *Costums de Tortosa*, amb pròleg de Josep Maria Font i Rius, Barcelona, Fundació Noguera, 1996, col·l. «Estudis», núm. 4. Sobre aquest text, contenen aportacions interessants els estudis de J. A. ARIAS BONET, «Regulae iuris en las Costums de Tortosa y en las Consuetudines de Valencia», a *Costums de Tortosa: Estudis*, Tortosa, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1979, p. 361-378, i Jesús MASSIP (ed.), *La gestació de les Costums de Tortosa*, Tarragona, Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre, 1984, entre altres.

9. *Costums de Tortosa*, II,9,1 (p. 99).

10. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

11. *Costums de Tortosa*, IV,19,7 i 8 (p. 234).

12. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

13. *Costums de Tortosa*, II,9,2 (p. 99).

14. *Costums de Tortosa*, IV,19,10 (p. 234).

15. *Costums de Tortosa*, II,9,5 (p. 101).

del plet.¹⁶ Els tutors i els curadors només podien nomenar el procurador després de la contestació de la demanda, si bé els pupils i els adults podien verificar-ho abans, compareixent assistits dels seus custodis davant dels jutges del plet, els quals els nomenaven un procurador.¹⁷ Aquesta prohibició no arribava a les dones de classe benestant quan eren tutores dels seus fills, atès que podien nomenar el procurador abans de la contestació de la demanda.¹⁸

El nomenament del procurador no privava el litigant de la facultat d'intervenir personalment, en unió amb aquell, en totes les actuacions processals que estimés convenient,¹⁹ així com tampoc no el dispensava de l'obligació de presentar-se davant del tribunal, si residia a Tortosa o al seu terme, per a contestar la demanda.²⁰

Quant a la manera de formalitzar el nomenament del procurador, fos qui fos la persona que desitgés ser representada, havia de fer-ho per escrit, i tant era vàlida la designació realitzada en una escriptura pública com el nomenament efectuat davant del veguer en el mateix procés.²¹ Sense aquestes formalitats, ningú no podia ser admès com a procurador, encara que l'unissin al mandant forts llaços familiars,²² fins al punt que la part contrària podia oposar-se a la continuació del plet fins que no s'acredités suficientment, de la manera i en el temps previstos, la representació d'aquell que compareixia en concepte de procurador; si aquest no aconseguia verificar aquest extrem, perquè no reunia els requisits que li eren exigits, el codi tortosí recollia la possibilitat que el representant processal pogués ser admès en qualitat de defensor prestant la fiança oportuna.²³

Totes les persones a qui expressament no estava prohibit, podien ser designades procuradors. En aquest sentit, els *Costums de Tortosa* assenyalen minuciosament les persones que no podien ser admeses per a exercir aquest càrrec, que eren, en concret: les dones,²⁴ tret que actuessin en el procés representant els seus pares i solament en el cas que aquests no trobessin qui els representés en el judici, per la qual cosa esdevenia nul el plet en què intervenia una dona en nom d'una altra persona;²⁵ els menors de vint-i-cinc anys;²⁶ els acusats d'algun crim,

16. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

17. *Costums de Tortosa*, II,9,10 (p. 102).

18. *Costums de Tortosa*, II,9,10 (p. 103).

19. *Costums de Tortosa*, IV,19,9 (p. 234).

20. *Costums de Tortosa*, II,9,5 (p. 101).

21. *Costums de Tortosa*, II,9,1 (p. 99).

22. *Costums de Tortosa*, II,9,1 (p. 99).

23. *Costums de Tortosa*, II,9,10 (p. 102).

24. *Costums de Tortosa*, II,16,1 (p. 120).

25. *Costums de Tortosa*, II,9,8 (p. 102).

26. *Costums de Tortosa*, IV,19,4 (p. 234).

mentre no proessin la seva innocència;²⁷ els cavallers, ni tan sols en nom dels seus pares o les seves esposes;²⁸ el mestre, el comanador i els membres de l'orde del Temple; el baró de Montcada, els lloctinents i els batlles de l'orde del Temple; el veguer i qualsevol altra persona que exercís una jurisdicció senyorial.²⁹

Tot litigant podia nomenar per a un mateix plet un o diversos procuradors, i aquests podien actuar mancomunadament o solidàriament. Quan només se'n designava un, bastava que acceptés el nomenament perquè adquirís el caràcter veritable de procurador i amo del plet («senyor del pleyt»),³⁰ una vegada contestada la demanda.³¹ Si, per contra, els nomenats eren diversos, només adquiria aquest caràcter el que es trobava present en la contestació de la demanda i els altres quedaven exclosos, tret que el litigant representat hagués declarat expressament que tots els procuradors nomenats, indistintament, estaven habilitats per a representar-lo. En aquest cas, eren vàlides les actuacions i les diligències practicades amb qualsevol d'ells.³²

Una vegada acceptat el nomenament de procurador i tant en el cas que fos un de sol o fossin diversos els triats, el procurador havia de complir un important nombre d'obligacions. En primer lloc, havia de continuar el plet després de contestada la demanda fins que es dictés la sentència definitiva de primera instància.³³ Si aquesta era perjudicial per als interessos del seu representat, havia d'apel·lar o posar en coneixement del seu representat, si aquest es trobava absent, la decisió dictada, per tal que pogués interposar el recurs oportú dintre del termini i de la manera escaients.³⁴ A més, el procurador havia de practicar tots els actes i les diligències que fossin necessaris per a la defensa del seu representat, de manera que intervenia en totes les actuacions del procés, llevat de la *litis-contestatio*, que havia d'evacuar el mateix principal, si residia a Tortosa o al seu terme.³⁵ D'altra banda, el procurador havia d'estar pendent de les citacions relatives al plet, encara que se li fessin el mateix dia que s'acabava la seva representació —si la seva designació havia estat feta per un temps determinat—, per la qual cosa havia de posar-les en coneixement d'aquell a qui representava en ju-

27. *Costums de Tortosa*, II,9,6 (p. 101).

28. *Costums de Tortosa*, II,9,9 (p. 102).

29. *Costums de Tortosa*, II,9,16 (p. 105). Vegeu Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 1013-1143.

30. *Costums de Tortosa*, IV,19,11 (p. 234).

31. *Costums de Tortosa*, IV,19,11 (p. 234).

32. *Costums de Tortosa*, IV,19,11 (p. 234).

33. *Costums de Tortosa*, IV,19,5 (p. 233).

34. *Costums de Tortosa*, VII,7,17 (p. 364).

35. *Costums de Tortosa*, II,9,5 (p. 101).

dici, ja que si arribava el dia assenyalat pel tribunal per a fer qualsevol tràmit processal i el litigant o el seu representant processal no compareixien, el plet continuava sense una nova citació, amb els consegüents perjudici i indefensió que aquesta absència pogués ocasionar.³⁶ Una altra de les obligacions del procurador era lliurar al seu mandant no només la cosa o la quantitat a què hagués estat condemnat l'adversari en el plet, sinó també les rendes i els interessos que aquestes haguessin produït.³⁷ Els *Costums de Tortosa* es mostren molt severes amb el procurador que, per haver actuat amb negligència, hagués ocasionat al seu representat la pèrdua del plet; en aquest cas, l'obliguen a indemnitzar-lo pel valor de la cosa litigiosa.³⁸

Totes les obligacions que acabo d'esmentar apareixen presidides per l'obligació que imposava al procurador atenir-se als termes i les condicions del mandat disposades pel mandant en nomenar-lo, ja que tots els actes que executés traspasant aquests límits serien nuls i el procurador seria el responsable únic dels danys i perjudicis causats.³⁹

Quant a les facultats o els drets del procurador, naixen del seu nomenament i de les mateixes obligacions inherents a l'exercici del seu càrrec. Els *Costums* estableixen que el nomenament podia fer-se de dues maneres: fixant el mandat els actes que havia d'executar el procurador, o bé autoritzant-lo perquè obrés com en cosa pròpia o amb lliure i general administració. En el primer supòsit, les seves atribucions quedaven circumscrites a les fixades en l'escriptura de poder; en l'altre cas, el procurador podia exercir les mateixes atribucions que el seu representat, el qual quedava obligat com si les hagués exercit ell mateix, tant si li eren beneficioses com si li eren perjudicials.⁴⁰ En qualsevol cas, el procurador podia exercir aquestes atribucions per si mateix o per mitjà d'un substitut,⁴¹ i tant en l'una com en l'altra hipòtesis tenia dret a rebre una indemnització per les despeses efectuades en l'acompliment de les facultats que li corresponien conformement a allò estipulat. Aquest dret, el tenia encara que el mandat acabés abans de la contestació de la demanda.⁴²

Segons els *Costums de Tortosa*, la representació del procurador es podia extingir per diverses causes, entre les quals cal assenyalar: el mutu consenti-

36. *Costums de Tortosa*, II,9,5 (p. 101).

37. *Costums de Tortosa*, II,9,14 (p. 104-105).

38. *Costums de Tortosa*, IV,19,1 (p. 233).

39. *Costums de Tortosa*, II,9,9 (p. 102).

40. *Costums de Tortosa*, II,9,9 (p. 102).

41. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

42. *Costums de Tortosa*, IV,19,2 (p. 233).

ment;⁴³ la lliure revocació del poder abans de la *litiscontestatio*;⁴⁴ la revocació del càrrec després de la contestació de la demanda en virtut d'una causa justa —per exemple, la pèrdua de la confiança dipositada en ell per part del mandant, el fet que el procurador es mostrés negligent a dur al dia la tramitació del procés o actués amb dilacions excessives i indesitjades perquè tenia altres assumptes per a atendre o una malaltia— que li impedís exercitar com caldria la representació per a la qual va ser nomenat; la mort del mandant abans de la *litiscontestatio*, tret que els hereus consentissin i la part contrària no utilitzés aquesta circumstància com a excepció dilatòria (però si la defunció era després de la *litiscontestatio*, el procurador continuava fins que es dictés la sentència i podia també recórrer contra aquesta si era perjudicial);⁴⁵ la finalització del termini fixat per a la durada del càrrec,⁴⁶ i la conclusió per al mandant del plet per al qual va ser nomenat.⁴⁷

A més de ser representats pels procuradors, amb el mandat exprés previ i atorgat amb les formalitats indicades, els litigants podien ser representats en judici —segons els *Costums de Tortosa*— per qualsevol persona —anomenada *defensor*— que ocupés el lloc del demandat sense el seu consentiment.⁴⁸ També s'admetien amb aquest caràcter de defensor les persones que tenien el mandat del seu litigant per a representar-les en judici però no justificaven la seva personalitat amb el nomenament per escrit oportú.⁴⁹ Es diferenciaven dues classes de defensors: els que intervenien abans de contestar la demanda i els que es presentaven en qualsevol estat del plet després de la *litiscontestatio*. Els primers tenien per únic objecte evitar que la persona que havia estat citada per primera vegada en un plet com a demandada incorregués en la multa de seixanta sous pel fet de no presentar-se davant del tribunal el dia assenyalat. Aquests defensors havien de comparèixer al judici i havien de manifestar al veguer i als jutges que hi hagués presents, que ocupaven el lloc del demandat. El tribunal admetia la persona que compareixia com a defensor sense exigir-li cap fiança; i els actes que aquest executés, com ara arribar a un acord amb el demandant o prestar fiança, es consideraven practicats pel mateix demandat i aquest hi quedava obligat.⁵⁰ Els altres defensors que compareixien per a contestar la demanda, o un

43. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

44. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

45. *Costums de Tortosa*, II,9,13 (p. 104).

46. *Costums de Tortosa*, II,9,5 (p. 101).

47. *Costums de Tortosa*, IV,19,5 (p. 233).

48. *Costums de Tortosa*, II,9,3 (p. 99).

49. *Costums de Tortosa*, II,9,11 (p. 103).

50. *Costums de Tortosa*, II,9,3 (p. 99-100) i I,6,11 (p. 63).

cop contestada aquesta, havien de prestar la fiança corresponent, si l'adversari l'exigia, que continuarien el plet fins a la seva terminació, executarien la sentència que es dictés i s'abstindrien de tot engany, artifici o frau en la defensa del seu representat.⁵¹ La intervenció dels defensors cessava per la revocació del seu mandat feta pel seu defensat en els casos en què era procedent, que eren els indicats per a la remoció dels procuradors.⁵²

A més del codi tortosí, altres codis de costums reconeixien al litigant la possibilitat de representació processal. Aquest és el cas del codi de Miravet⁵³ i del codi de la Torre de l'Espanyol,⁵⁴ que disposaven que si algú volia designar un procurador *apud acta*, havia d'acudir a la cort de justícia corresponent per a fer la designació mitjançant una acta d'apoderament davant l'escrivà de l'òrgan jurisdiccional on es tramitava l'assumpte, si bé no es distingia entre causes civils i causes criminals. Recollien també aquesta possibilitat les *Consuetudines Iler-*

51. *Costums de Tortosa*, II,9,3 (p. 99-100).

52. *Costums de Tortosa*, II,9,4 (p. 100).

53. Vegeu Josep SERRANO DAURA (ed.), *Els Costums de la Batllia de Miravet*, Gandesa (Tarragona), Consell Comarcal de la Terra Alta, 1999, p. 154, que presenta un extraordinari estudi introductor del mateix Serrano. El text esmentat és molt clar en el seu llibre III, rúbrica 80, «De fer procurador apud acta». Vegeu el text anterior de Galo SÁNCHEZ, *Constitutiones bajulie Mirabeti*, Madrid, Residencia de Estudiantes, 1915, i el més recent de Manuel J. PELÁEZ, «Ferran Valls i Taberner, editor de las "Costums de Miravet" y de otros textos de derecho comarcal y municipal catalán», a *Actes de les Jornades d'Estudi sobre els Costums de la Batllia de Miravet (1319/1320-1999/2000)*, Gandesa, Consell Comarcal de la Terra Alta i Diputació de Tarragona, 2002, p. 239-325, llibre que conté en l'apèndix I les *Consuetudines Ilerdenses* (p. 262-286), reproducció del text de Ferran Valls Taberner pres del manuscrit original d'aquelles i custodiat a l'Arxiu Particular Ferran Valls Taberner, al qual he pogut tenir accés. Peláez fa referència a les dues edicions d'aquests costums fetes per Valls: Ferran VALLS i TABERNER, «Els Costums de Miravet», *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. XXXII (1926), p. 52-76, i Ferran VALLS i TABERNER, *Els Costums de Miravet*, Barcelona, Impremta del Fill de D. Casanovas, 1926, en un tiratge a part de les quals introdueix certes matisacions (p. 244-245). Una tercera edició de Ferran VALLS i TABERNER, *Els Costums de Miravet*, Saragossa, Càtedra de Historia del Derecho y de las Instituciones (Universidad de Málaga), 1992, fa referència a la rúbrica dels procuradors en la p. 35. Vegeu també la quarta edició dels *Costums de Miravet* feta per Valls: Ferran VALLS i TABERNER, *Obiter dicta*, Tarragona, Col·legi d'Advocats de Tarragona, 2006. Sobre la batllia de Miravet i el senyoriu de l'orde del Temple, el dret de Gandesa, el Pinell de Brai, Rasquera, Almídefar, Batea, Horta i Riba-roja, val la pena consultar Josep M. FONT i RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, tom I, vol. II, Madrid i Barcelona, 1969, p. 792-803.

54. Vegeu el capítol 75 dels *Costums de la Torre de l'Espanyol*. Consulteu Josep SERRANO DAURA, *La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre): Història, règim senyorial i aspectes del seu antic dret local, en particular les Costums, del 1517*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1988, i Josep SERRANO DAURA, «Institucions de dret privat a l'antic dret local de la Torre de l'Espanyol», *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. 13 (1994), p. 227-275.

denses.⁵⁵ D'altra banda, en els codis de Miravet, la Torre de l'Espanyol i Orta⁵⁶ s'afirmava que si el demandat o denunciat reconeixia els fets davant del seu procurador, se l'havia de considerar confés.

D'altra banda, cal dir que l'edat mitjana es va caracteritzar per la disposició de gairebé la totalitat dels estaments socials, i especialment dels membres de les diferents professions, a constituir-se en associacions de caràcter gremial. L'agrupació en col·legis professionals era una manifestació més d'aquest sistema d'articulació social. Aquests col·legis van sorgir a causa de la necessitat de defensar els interessos comuns, perseguir l'intrusisme professional, tenir cura de l'eficàcia dels que desenvolupaven la professió en benefici de la justícia i articular un sistema disciplinari. Els procuradors no eren aliens a aquesta tendència, per la qual cosa cal assenyalar que el col·lectiu de procuradors de Barcelona⁵⁷ es va desenvolupar com a ofici públic adscrit a la cúria del veguer i del batlle⁵⁸ en-

55. *Consuetudines Ilerdenses*, llibre II, rúbrica 119, segons la versió recollida en l'apèndix I per Manuel J. PELÁEZ, «Ferran Valls i Taberner, editor de las "Costums de Miravet"», p. 283. Vegeu també Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, Barcelona, Universidad de Barcelona, Facultad de Derecho, 1946, en concret el cap. 122, «De procuratoribus», esp. p. 59. Sobre els *Costums de Lleida*, és potser de consulta obligada el treball de Ferran VALLS I TABERNER, «Las "Consuetudines Ilerdenses" (1227) [1228] y su autor Guillermo Botet», a Ferran VALLS I TABERNER, *Literatura jurídica: Estudios de ciencia jurídica e historia del pensamiento canónico y político catalán, francés, alemán e italiano*, Barcelona, Universidad de Málaga, 1986, p. 35-60. D'aquest mateix autor, vegeu Ferran VALLS I TABERNER, «Les fonts documentals de les Consuetudines Ilerdenses», *Estudis Universitaris Catalans*, núm. XI (1926), p. 137-171. Conté idees dignes de tenir molt en compte Ana M. BARRERO GARCÍA, «Las costumbres de Lérida, Horta y Miravet», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. XLIV (1974), p. 485-536.

56. Vegeu el llibre *Actes de les jornades d'estudi: VII Centenari dels Costums d'Orta, 1296-1996* (Orta, 25, 26 i 27 d'octubre de 1996), Horta de Sant Joan, Ajuntament d'Horta de Sant Joan, 1997, en un dels apèndixs del qual apareix recollit el text complet dels *Costums* (1296), amb traducció catalana de Miquel Sitjar (p. 369-379); en concret, vegeu el cap. LXVI, p. 375. Vegeu també Ana M. BARRERO GARCÍA, «Les Costums de Horta: nuevas aportaciones sobre su proceso de formación y sus relaciones textuales», a *Actes de les jornades d'estudi*, p. 211-240. Vegeu el capítol 120 dels *Costums de Miravet* i el capítol 115 dels *Costums de la Torre de l'Espanyol*.

57. Hi ha escassa bibliografia sobre els col·legis: Eusebi FINA GRAU, *Notas para la futura historia del Ilustre Colegio de Procuradores de Barcelona*, Barcelona, Impremta del "Diario de Barcelona", 1921; Eusebi FINA GRAU, *Notas históricas del Ilustre Colegio de Procuradores de Barcelona*, Barcelona, Impremta Elzevieriana i Llibreria Camí, 1932; Francesc LLEONART, *Llibre de les Ordinacions del Col·legi de Notaris Reials Causídics*, Barcelona, Impremta Elzevieriana i Llibreria Camí, 1935, que conté publicats els privilegis, les ordinacions, les provisions i les sentències reials rebudes per les organitzacions de procuradors des del 1512 fins al 1643. Vegeu, molt més complet i documentat, el text de Víctor MATA I VENTURA i Marià HISPANO I VILASECA, «Origen i evolució de les organitzacions de procuradors», p. 303-335.

58. Vegeu Jesús LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña*, i Víctor FERRO POMÀ, *El dret públic català*.

tre el segle XIII i el començament del XIV. El primer esment de l'ofici de procurador apareix en el *Recognoverunt proceres*, de l'any 1284,⁵⁹ on es disposa que els escrivans i els notaris de la cort del veguer i del batlle no podien practicar l'intrusisme en els oficis de procurador i advocat i havien de rebre un salari moderat.⁶⁰ L'any 1295 els procuradors de Barcelona van rebre unes ordenances que regularitzaven la seva actuació professional a la ciutat, amb la qual cosa es reconeixia per primera vegada el conjunt de procuradors com un estament professional diferent dels altres oficis de l'Administració de justícia.⁶¹ Es tracta d'un privilegi real atorgat per Jaume II a Pere Arnau de Cervera, veguer de Barcelona, que, entre altres qüestions, fa referència al jurament⁶² que havien de prestar els procuradors de les corts del veguer i del batlle de la ciutat per a poder exercir legalment la procuradoria. Amb posterioritat, a les Corts de Montsó de l'any 1363 es va establir el nombre màxim de procuradors que podien intervenir en el plet, la necessitat de demostrar els coneixements necessaris per a l'ofici mitjançant un examen i d'inscriure's en el llibre de matrícula i, a més, l'establiment del seu salari en un terç d'allò rebut en el procediment per l'advocat.⁶³ A les mateixes corts es va tractar la regulació del nomenament de procuradors de béns dels absents. Es tracta d'un manament que incidia en la designació de tutors per part dels tribunals a instància d'alguns creditors de persones que no es trobaven físicament al regne, estrangers o parents llunyans, i establia que ningú no podia ser procurador si no tenia el consentiment d'almenys quatre parents; igualment s'ordenava que ni els notaris ni els escrivans podien ser procuradors, per la qual cosa eren nuls els actes que aquests fessin en aquest sentit, tret que fossin parents de l'absent.⁶⁴

59. *Recognoverunt proceres*, privilegi concedit a la ciutat de Barcelona per Pere III l'11 de gener de 1284. Vegeu: *Legislación histórica de España* [en línia], Madrid, Ministerio de Cultura, <<http://mcu.es/archivos>> (consulta: 30 març 2008); Jesús LALINDE ABADÍA, «El derecho sucesorio en el "Recognoverunt proceres"», *Revista Jurídica de Cataluña*, vol. LXII, núm. 3 (1963), p. 651-664; Jesús LALINDE ABADÍA, «Recognoverunt proceres», a *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, p. 163-171.

60. *Recognoverunt proceres*, cap. 105. Vegeu: *Legislación histórica de España* [en línia].

61. Víctor MATA I VENTURA i Marià HISPANO I VILASECA, «Origen i evolució de les organitzacions de procuradors», p. 307-308, nota 10.

62. Molt documentat sobre les característiques i el contingut del jurament es mostra José BONO, *Historia del derecho notarial español*, vol. 1, tom 2, Madrid, Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, 1979-1982, p. 240-253.

63. Vegeu Frederic UDINA MARTORELL, «Privilegios reales a la ciudad de Barcelona en el Archivo de la Corona de Aragón (siglos XIII-XVIII)», a Emilio SÁEZ *et al.*, *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1985, p. 1431-1442.

64. Corts de Barcelona de l'any 1363. *Constitutions i altres drets de Cathalunya*, Barcelona, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1974, facsimil de l'edició de Barcelona de l'any 1704, iv,9,1.

Una altra disposició establia que els procuradors de béns instituïts pels pares en testament tenien en el seu nomenament valor i ferma, sense que fos necessària la confirmació de cap jutge ni de cap altra persona,⁶⁵ mentre que, per altra banda, s'establia que tota tutela, testament o procuració tenia validesa amb independència que el menor o adult al qual fos nomenat procurador no hagués rebut l'herència expressament i sempre que aquest procurador, abans d'exercir la seva funció, hagués realitzat l'inventari obligatori dels béns que anava a tutellar, i també s'havia de respectar el temps de la procuració establert pel fur del regne.⁶⁶

65. *Constitutions i altres drets de Catalunya*, IV,12,1.

66. *Constitutions i altres drets de Catalunya*, VI,2,2.